

складносурядної синтаксичної конструкції, що відображає реалізацію узагальненої моделі складносурядного речення. Межею можливих варіативних змін предикативних частин у мовленні є збереження загальної схеми організації системної моделі складносурядного речення. Смилова рівноправність / залежність між предикативними частинами при обов'язковому збереженні їхньої структурної незалежності є постійною ознакою складносурядного речення французької мови й поширюється як на конвенціональні, так і на неконвенціональні зразки [там же, с. 59].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Аналіз досліджень учених дозволяє зробити висновки про ефективність системного та функціонального підходів до вивчення паратаксисту з погляду взаємодії синтаксисту, семантики й прагматики, що можуть бути використаними й під час розгляду інших типів складних речень. Викладений матеріал відкриває перспективи вивчення складносурядного речення в різних видах дискурсу.

Література

1. Вороніна М. Ю. Складносурядні речення як мовленнєві акти в сучасній французькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / М. Ю. Вороніна. – К., 2008. – 20 с.
2. Гаврилова Г. Ф. К проблеме моделирования сложноподчиненного предложения / Г. Ф. Гаврилова. – М., 2001. – 215 с.
3. Давыдова Е. И. Когнитивная модель сложносочиненного предложения : на материале русского и французского языков : дисс. канд. филол. наук : 10.02.19 / Е. И. Давыдова. – Тамбов, 2006. – 161 с.
4. Лымаренко О. А. Контрадикторные отношения в сложном предложении современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. А. Лымаренко. – Одесса, 2010. – 208 с.
5. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: синтактика, семантика, прагматика : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. М. Приходько. – К., 2002. – 35 с.
6. Собчакова Н. М. Когнитивно-прагматическое варьирование сложноподчиненного предложения с придаточными времени в авторской и моделируемой речи : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Н. М. Собчакова. – Самара, 2006. – 184 с.

Маторіна Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 81'365.5''18/20''

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ З ЧАСТИНАМИ МОВИ (лінгвоісторіографічний аспект)

У статті подано оцінку наукових позицій граматистів щодо проблеми співвідношення членів речення з частинами мови. Встановлено, що нового було внесено лінгвістами в розв'язання цієї проблеми і яке це має значення для

мовознавства. Окреслено перспективи подальшого дослідження питання, що окреслено в науковій розвідці.

Ключові слова: лінгвоісторіографія, члени речення, частини мови.

Маторина Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

**О СООТНОШЕНИИ ЧЛЕНОВ ПРЕДЛОЖЕНИЯ И ЧАСТЕЙ РЕЧИ
(лингвисториграфический аспект)**

В статье дана оценка научным взглядам грамматистов по проблеме соотношения членов предложения с частями речи. Установлено, что нового было внесено лингвистами в решение этой проблемы и какое это имеет значение для языкознания. Определены перспективы дальнейшего исследования заявленной проблемы.

Ключевые слова: лінгвоісторіографія, члени предложения, части речи.

Matorina N.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

**ON THE CORRELATION OF THE PARTS OF THE SENTENCE WITH
THE PARTS OF SPEECH
(linguohistoriographic aspect)**

In the article it is presented the estimation of the scientific positions of the grammarians concerning the problem of correlation of the parts of the sentence with the parts of speech. New ideas introduced by these linguists and their role in Linguistics have been outlined. The perspectives of the further investigation of the given problem are outlined.

Ключові слова: Linguistic Historiography, parts of sentences, parts of speech.

Постановка проблеми. У синтаксичному структуруванні мови домінуюча роль належить реченню як основній синтаксичній одиниці, навколо якої групуються всі різновиди синтаксичних категорій. Дотепер накопичено багатий теоретико-синтаксичний матеріал. Зазвичай, лінгвісти досліджують теоретичні проблеми членів речення. У нашому дослідженні пропонуємо оцінку наукових позицій граматистів щодо проблеми співвідношення членів речення з частинами мови, оскільки, попри важливість окресленої проблеми, у сучасній лінгвоісторіографії майже відсутні відповідні комплексні дослідження. Заслуговують на увагу наукові позиції Ф. І. Буслаєва, О. О. Потебні, О. М. Пешковського, В. О. Богородицького, Л. А. Булаховського, О. О. Шахматова, В. В. Виноградова, Р. І. Аванесова, І. Р. Вихованця, Є. В. Кротевича, П. О. Леканта, В. В. Бабайцевої, Н. Ю. Шведової, Н. С. Валгіної, Н. Л. Іваницької,

І. І. Мещанінова, Т. П. Ломтева, О. М. Мухіна, Г. О. Золотової, А. П. Загнітка та інших мовознавців.

Аналіз останніх досліджень. Окремі коментарі наукових позицій граматистів щодо проблеми співвідношення членів речення з частинами мови можна помітити в наукових студіях Ф. М. Березіна [2], О. І. Білодіда [3], В. В. Бабайцевої [1], Є. В. Кротевича [9], О. М. Мухіна [12], Н. Л. Іваницької [7], А. П. Загнітка [6], І. І. Слинька, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянської [15] та ін. У зазначених роботах переважають побіжні міркування щодо поглядів мовознавців ХІХ ст. – початку ХХІ ст. на проблему співвідношення членів речення і частин мови.

Метою статті є лінгвоісторіографічне дослідження проблеми співвідношення членів речення і частин мови, а також висвітлення різних поглядів на окреслену проблему в українському та російському мовознавстві.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**:

1) проаналізувати позиції українських і російських граматистів щодо проблеми співвідношення членів речення і частин мови;

2) встановити, що нового було внесено лінгвістами в розв'язання цієї проблеми і яке це має значення для мовознавства;

3) окреслити перспективи подальшого дослідження проблеми, що зазначено в нашій розвідці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чимало лінгвістів ХІХ ст. – початку ХХ ст. пов'язували члени речення з частинами мови, досліджували їх взаємозв'язок (О. О. Потєбня, О. М. Пешковський та ін.). О. О. Потєбня визначав члени речення, зважаючи на подібність членів речення з частинами мови. У праці «Из записок по русской грамматике» учений стосовно співвідношення між *членами речення* та *частинами мови* зазначав: «Визначення членів речення неможливе без визначення частин мови... Якщо немає частин мови, то немає й речення» [14, с. 119]. О. М. Пешковський продовжував розвивати думку О. О. Потєбні й так само ототожнював члени речення з частинами мови: «Члени речення – це частини мови, що набули руху» [13, с. 38]. Деякі сучасні лінгвісти також досліджують проблему взаємозв'язку членів речення з частинами мови (Р. І. Аванесов, Є. В. Кротевич, Н. С. Валгіна та ін.).

Члени речення – мінімальні синтаксичні одиниці, що виконують у реченні формально-синтаксичні й семантико-синтаксичні функції та виражені повнозначними словами чи сполуками слів.

Частини мови – це лексико-граматичні розряди слів, об'єднані спільною семантикою, спільним граматичним значенням та його формальним вираженням.

Члени речення й частини мови в науковій граматиці не розрізняють з такою послідовністю, яку безуспішно прагне провести

шкільна граматики. Неможливість якісного розрізнення цих двох видів граматичних категорій виявляється хоча б у тому, що основною синтаксичною одиницею мови є речення, без якого немає мови. Тому кожна частина мови неодмінно повинна бути і членом речення, і навпаки. Зважаючи на це, певна частина мови може бути іноді тільки одним, конкретним членом речення: прислівник завжди виконуватиме функцію обставини.

Традиційно кореляцію *член речення – форма вираження* (спосіб вираження) визначають через співвіднесеність члена речення й частини мови. Ці два мовних явища розглядають як співвідносні, проте зовсім не тотожні, оскільки між ними немає повного паралелізму [див. : 5; 8]. Саме тому й розрізняють морфологізовані (спеціалізовані) члени речення та неморфологізовані (неспеціалізовані) члени речення. Для спеціалізованих форм є характерною абсолютна відповідність значення (речового) члена речення й загального значення (категорійного) тієї частини мови, що виражає відповідний член речення; вони типові для цього члена речення, продуктивні, не мають обмежень у вживанні:

<i>Члени речення</i>	<i>Спеціалізовані форми вираження</i>
підмет	називний відмінок іменника
присудок	часово-способові дієслівні форми
додаток	непрямі відмінки
означення	прикметникові форми
обставина	прислівник

Неспеціалізовані форми такої відповідності не мають. Вони є нетиповими для вираження членів речення, непродуктивними. Так, зокрема, такою неспеціалізованою формою визнають інфінітив.

Як відмічено лінгвістами (Р. І. Аванесов, Є. В. Кротевич, Н. С. Валгіна, І. Р. Вихованець, Н. Л. Іваницька, Т. П. Ломтєв, В. В. Бабайцева, О. М. Мухін, Н. Ю. Шведова та ін.), спеціалізовані форми є своєрідними еталонами членів речення. Їх вважають основними ознаками, властивими члену речення, і виокремлюють його серед інших членів речення. Проте «гіперболізувати морфологізм у синтаксисі не можна». Синтаксичну роль слова не визначають лише його морфологічні особливості, його частиномовна приналежність. Ця роль залежить від синтаксичних відношень між його членами у структурі речення. У мовній дійсності одне і те ж слово в різних формах й одна і та ж сама словоформа можуть виконувати різні синтаксичні функції, тобто є різнофункційними. Водночас,

окрема функція конкретної словоформи залежить від значення слова, від приналежності слова до певного категорійно-семантичного розряду слів усередині частини мови. Вочевидь, що функцію підмета найчастіше виконують іменники з конкретною семантикою, тоді як абстрактні іменники здебільшого виступають в позиції обставин чи означень.

Зазначимо, що семантика члена речення залежить від семантики слова. «Визначаючи слово як член речення, тобто говорячи про його функцію в реченні, подаємо узагальнену кваліфікацію ролі реального значення слова у відображенні фрагменту матеріальної дійсності реченням як одиницею людської думки, компонентом якого є дане слово чи словосполучення» [цит. за : 9, с. 7]. Тому можна говорити про відповідність значення члена речення реальному значенню слова, словосполучення.

Слушною є думка В. О. Богородицького: «Морфологія постачає, так би мовити, інвентар окремих категорій слів та їх форми, а синтаксис показує всі ці слова й форми в їх русі і житті – у реченні» [цит. за : 1, с. 11].

Л. А. Булаховським зазначено, що сучасна мова припускає досить вільне вживання різних частин мови в різних функціях, особливо у функції означення та обставини. Це питання, на думку лінгвіста, ще потребує глибшого дослідження [4].

Отже, суть синтаксичних явищ не зводиться до їхнього морфологічного вираження, вона визначається відношенням у структурі речення й тісно пов'язана із семантикою слів.

Аналіз спеціалізованих форм вираження членів речення передбачає не лише однослівні члени речення (виражені формою певної частини мови), а й багатослівні. Зокрема, цілісна сполука, виражена прийменниково-відмінковою конструкцією, як і прислівник, спеціалізується на вираженні обставин. У мовознавстві відомий поділ компонентів складних присудків на спеціалізовані й неспеціалізовані форми, який запропонував П. О. Лекант [10; 11].

Вважаємо, точнішим для номінації розглянутих понять є терміни «спеціалізовані / неспеціалізовані форми слів», ніж «морфологізовані / неморфологізовані члени речення»: певні словоформи і сполуки слів найчастіше виступають у ролі відповідного члена речення, є типовим засобом його вираження, тобто спеціалізуються на конкретній синтаксичній функції.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **ВИСНОВКИ**.

Проблема співвідношення членів речення та частин мови має досить тривалу історію дослідження, проте на жодному етапі її вивчення в лінгвістичній науці не існувало єдиної точки зору щодо її вирішення. Проблема не вирішена остаточно. Саме тому в сучасних

граматичних теоріях продовжено дослідження цієї проблеми, яка є пріоритетною для І. Р. Вихованця, Н. Л. Іваницької, Т. П. Ломтева, В. В. Бабайцевої, О. М. Мухіна, Н. Ю. Шведової та ін.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні низки актуальних питань проблеми співвідношення членів речення та частин мови на сучасному етапі розвитку мовознавства, бо зрозуміло одне, що традиційне вчення про члени речення не спроможне пояснити всі синтаксичні явища, хоча воно й приваблює своїми фундаментальними вихідними поняттями.

Література

1. Бабайцева В. В. Система членов предложения в современном русском языке / Вера Васильевна Бабайцева. – М. : Просвещение, 1989. – 159 с.
2. Березин Ф. М. История русского языкознания / Федор Михайлович Березин. – М. : Высшая школа, 1978. – 223 с.
3. Білодід О. І. Граматична концепція О. О. Потебні / О. І. Білодід. – К. : Вища школа, 1977. – 302 с.
4. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка / Леонард Арсеньевич Булаховский. – К. : Радянська школа, 1952. – 446 с.
5. Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка / Нина Сергеевна Валгина. – М. : Высшая школа, 1978. – 439 с.
6. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.
7. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища школа, 1986. – 168 с.
8. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич. – К. : Академія наук Української РСР, 1957. – 235 с.
9. Кротевич Е. В. Члены предложения в современном русском языке / Е. В. Кротевич. – Львов, 1954. – 40 с.
10. Лекант П. А. Грамматические категории слова и предложения / П. А. Лекант. – М. : Изд-во МГУ, 2007. – 215 с.
11. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П. А. Лекант. – М., 1976. – 290 с.
12. Мухин А. М. Части речи и синтаксические единицы / А. М. Мухин // Вопросы теории частей речи : На материале языков различных типов. – Л. : Наука, 1968. – С. 158–176.
13. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М. : Государственное учебно-педагогическое изд-во, 1938. – 452 с.
14. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Учпедгиз, 1958. – Т. 1. – 161 с.
15. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.

Маторін Б.

*– старший викладач кафедри російської мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету
УДК 81'365.5"18/20"*